

Kenner van de historische stad Gerard Hoekveld (1934-2011)

Zoals meer sociaal-geografen had Gerard Hoekveld eigenlijk geschiedenis willen studeren, maar daarvoor was vroeger een gymnasiumdiploma nodig. HBS'ers konden echter wel geografie kiezen, met als bijvak geschiedenis. Dat deed Hoekveld dan ook, toen hij in 1951 ging studeren. Belangstelling voor de combinatie van geografie en geschiedenis heeft hij heel zijn leven behouden, maar dat is eigenlijk te zwak uitgedrukt: het was zijn manier van leven. Enkele maanden voor zijn dood – op 3 februari, na een jarenlang gevecht tegen de kanker – belde ik hem op en liet me ontvallen dat ik een week naar het Odenwald ging. Direct stak hij van wal: met aanstekelijk enthousiasme schetste hij de historische ontwikkeling van een reeks stadjes (en kloosters, niet te vergeten) die ik daar beslist moest bezoeken. Zijn gedetailleerde kennis van lokale geschiedenis en geogra-

fie van vooral de Duitstalige landen heeft me altijd geïmponeerd.

Toch ging het hem niet om de details, met hoeveel verve hij er ook over kon vertellen. Als geograaf was hij altijd op zoek naar algemene patronen en ontwikkelingen in de sociaal-ruimtelijke organisatie van historische steden. Hij ontwierp modellen die hij vervolgens in het veld beproefde. Het mooiste voorbeeld van zijn modeldenken is zijn artikel in het HGT (1990) over de ideaaltypische ruimtelijke structuur en dynamiek van de Noordwest-Europese stad tussen 1300 en de 20e eeuw. In essentie is het hierin gepresenteerde model gebaseerd op de gedachte dat elke historische stadsfase karakteristieke attractie- en repulsiepunten kent die leiden tot een ruimtelijke uitsortering van functies en elementen. In de middeleeuwse stad fungeerde bijvoorbeeld de kathedraal als magneet, in de

barokstad was dat het paleis, in de industriestad het spoorwegstation en in de postindustriële stad de ringweg. Dit model heb ik op excursies naar Zwitserland gebruikt voor studentenveldwerk in Bern, Thun en Interlaken: klopt het model en waar en waarom zijn er afwijkingen tussen de door het model voorspelde patronen en de in de werkelijkheid waargenomen patronen?

Gerard Hoekveld deed dat zelf ook, in zijn vrije tijd als toerist en beroepshalve als hoogleraar stadsgeografie aan de Vrije Universiteit (1967-1985). Vermaard was zijn excursie naar Hoorn, waar hij zijn studenten gradiënten leerde herkennen en altijd wat teleurgesteld het hoofdschudde als zij niet tot op het decennium nauwkeurig het bouwjaar van een monument konden vaststellen. Ook op excursies naar Londen en Parijs wijdde hij uit over de historische stadsgeleding – zijn analyses waren altijd een menging van literatuurstudie en bezoek ter plekke. Dat gold evenzeer voor de portretten van Brugge (als middeleeuwse stad), Karlsruhe (als barokstad) en Rotterdam (als stad van de industriële revolutie) die Hoekveld bijdroeg aan het leerboek *Geografie van stad en platteland in de westerse landen* (1973, tweede editie 1978). Behalve in de opbouw van afzonderlijke steden was Hoekveld ook geïnteresseerd in de ontwikkeling van systemen van steden. Dat is het beste tot uitdrukking gekomen in zijn samen met Rinus Deurloo gemaakte statistische analyses van de groeipatronen van Nederlandse steden tussen 1849 en 1970. Ze zijn te vinden in het boek *Zicht op de Nederlandse stad* (1981), verslag van een collectief onderzoek van de VU-stadsgeografen.

Achteraf bezien was dit boek zowel hoogte- als eindpunt van de stadsgeografie aan de De Boelelaan. In 1983 kondigde minister Deetman uni-

versitaire bezuinigingen aan en een van de opleidingen die moest worden opgedoekt was sociale geografie en planologie aan de Vrije Universiteit. De historisch-geografen van de VU (Aad de Klerk, Henk Schmal, Taeke Stol en Albert Thurkow) werden overgeheveld naar de Universiteit van Amsterdam, maar Hoekveld was welkom in Utrecht – waar hij ooit studeerde en promoveerde (in 1963, op een studie van de ontwikkeling van Baarn tot suburbaan villadorp).

Tussen 1985 en 1998, toen hij met emeritaat ging, heeft hij er de regionale geografie beoefend, eigenlijk op dezelfde wijze als de historische stadsgeografie. Hij ontwikkelde modellen om de ruimtelijke structuur en dynamiek van regio's te verklaren en te voorspellen, uitgaande van twee variabelen. Wat er gebeurde in een gebied hing af van zijn *situation*- en *site*-kenmerken. Een gebied dat in het *urban field* van een grote stad lag of kwam te liggen, ontwikkelde zich anders dan een gebied daarbuiten of aan een transportcorridor. Daarnaast was de aanwezigheid van een aantrekkelijk landschap belangrijk. *Amenity*-arme regio's kenden een andere ontwikkeling dan *amenity*-rijke. En zoals hij in de jaren '70 de stad inging om te bezien of zijn voorspellingen klopte, zo trok hij in de jaren '90 – met studenten of met zijn vrouw en mede-onderzoeker Gerda Hoekveld-Meijer – de regio in om zijn hypothesen te toetsen. Als docent wist Hoekveld altijd toegewijde studenten om zich heen te verzamelen. Ook ik behoorde daartoe. 'Leerling van Hoekveld' – menigeen zal zich zo beschouwen. Zijn collega's zullen hem herinneren als een erudiete, hartelijke en beminnelijke man met een oprechte belangstelling voor een ieders wel en wee.

Ben de Pater